

ПОЛИТОЛОГИ ХХП

Эрдэм шинжилгээний бичиг №22 (593): 111-118 дахь тал

**МОНГОЛЫН СОНГОГЧДЫН ИРЦ, ТҮҮНД НӨЛӨӨЛӨГЧ ХҮЧИН ЗҮЙЛС
(ЗАЛУУЧУУДЫН ЖИШЭЭН ДЭЭР)**

Н.Мягмарцоож

МУБИС

Доктор, дэд профессор

Сонгогчдын ирц гэдэг нь сонгуулийн санал хураах өдөр сонгогчид санал өгөх эрхээ хэрхэн ашиглаж байгааг илэрхийлдэг бөгөөд саналаа өгсөн сонгогчдын саналын хүчинтэй, хүчингүй, санал тэмдэглээгүй зэргийг оруулан тооцдог. Сонгогчдын ирцийг сонгууль зохион байгуулах эрх бүхий байгууллагаас гаргасан албан ёсны бүртгэлтэй сонгогчдоос эсвэл тухайн улсын сонгуулийн насны хүн амын тооноос тооцох гэсэн хоёр аргыг хэрэглэн гаргадаг. (Abdurashid 2016)

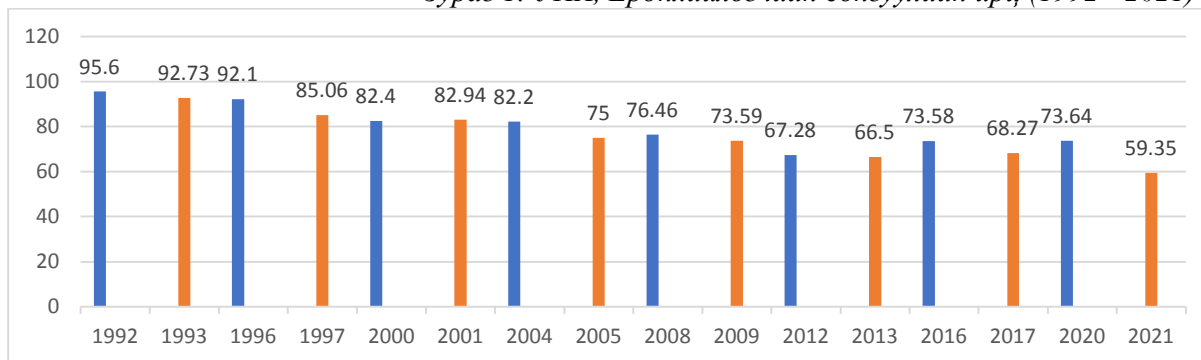
Хүн төрөлхтөн сонгуулийн эртний уламжлалтай хэдий ч ард түмэн төр засгаа сонгож байгуулдаг улс орнуудын тоо 1990 оноос хойш эрчимтэй нэмэгдсэн. Тухайлбал 1971-1980 онд 94 улс, 1981-1990 онд 114 улс төр засгаа сонгуулийн зарчмаар байгуулж байсан бол, 1991-2000 онд 176 улс, 2001 оноос 194 улс болж нэмэгджээ. Энэ нь сонгогчдын тоо нэмэгдэхэд нөлөөлсөн ч, санал өгөх эрхээ эдэлж буй сонгогчдын ирц буурсаар байна. 1940-1980 аад оны хооронд сонгогчдын ирц 78%-аас 76% болж ялимгүй буурсан бол 1990 онд 70%, 2011 он 66%, 2021 оны байдлаар 60% болтлоо буураад байна. (Abdurashid 2016)

Ялангуяа посткоммунист орнуудад сонгогчдын ирц огцом буурч байна. Тухайлбал, 1990 оноос хойш Европын посткоммунист 22 орноос ОХУ, Беларус гэсэн хоёр улсын сонгогчдын ирц тогтвортой, нэмэгдэх төлөвтэй байгаа бол бусад улс орнуудад сонгогчдын ирц дунджаар 18%-иар, Албани улсад сонгогчдын ирц хамгийн их буюу 46%-аар буурчээ. (Abdurashid 2016) Судлаачид посткоммунист орнуудад сонгогчдын ирц буурч байгаа шалтгааныг улс төр, эдийн засаг, нийгмийн тогтолцооны шилжилтийн үеийн хүнд хэцүү байдал, түүнд сэтгэл дундуур байгаатай холбон тайлбарладаг (Mason 2003/04; Kobach 2001; Krastev 2002). Монгол улс посткоммунист орны тоонд орох бөгөөд Ерөнхийлөгч, УИХ, Орон нутгийн сонгуульд оролцох сонгогчдын ирц сүүлийн гучин жил буурсаар байна.

Монголын сонгогчдын ирц (1992 - 2021)

1990 оны ардчилсан хувьсгалын үр дүнд Монгол Улс ардчилсан тогтолцоонд шилжин улс төр, эдийн засаг, эрх зүйн гээд нийгмийн бүхий л тогтолцоо үндсэндээ өөрчлөгдсөн. Ийнхүү Монголын ард түмэн шууд болон төлөөллийн байгууллагаараа дамжуулан төрийг удирдах хэрэгт оролцох боломж бүрдэж, чөлөөт ардчилсан сонгуулиар өөрсдийн төлөөллийг сонгодог болсон. 1992 оны шинэ Үндсэн хууль батлагдсан цагаас хойш манай улсын иргэд төрийн эрх барих дээд байгууллага болох УИХ – ын 8 удаагийн, Ерөнхийлөгчийн 8 удаагийн, ИТХ -ын 7 удаагийн нийт 23 сонгуульд оролцсон байна.

Зураг 1. УИХ, Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн ирц (1992 - 2021)

Сонгогчид 1992 оноос УИХ-ын 8 удаагийн сонгуульд оролцохдоо 1992 – 2012 оны хооронд ирц 28,32% - иар буурч 67,28% болсон бол 2016 оноос нэмэгдэн 73.58% болж, 2020 онд тогтворжин 73,64% болсон. 2020 оны сонгуулийг 1992 онтой харьцуулахад 21,96% - иар буурсан байна. Энэ нь Латви, Украин, Молдав зэрэг посткоммунист орнуудтай ижил үзүүлэлт юм. (Abdurashid 2016)

Ерөнхийлөгчийн 8 удаагийн сонгуульд 2017 оны 2% - ийн өсөлтийг эс тооцвол 2021 оны сонгуулийн ирцийг 1993 оны сонгогчдын ирцтэй харьцуулахад 33,38% - иар буурчээ. Энэ нь Словани, Болгар, Румын зэрэг посткоммунист орнуудын сонгогчдын ирцийн бууралттай ижил үзүүлэлт юм. (Abdurashid 2016)

Ийнхүү Монголын сонгогчдын ирц буурч байгаа шалтгааныг социализмаас ардчилалд шилжих үеийн улс төр, нийгэм, эдийн засгийн хүндрэл бэрхшээл, сонгуульд оролцох нь иргэний үүрэг биш эрх болсонтой, төрийн байгууллага, албан тушаалтан, улс төрийн намуудад итгэх итгэл буурч байгаа зэрэг хүчин зүйлтэй холбон тайлбарладаг.

Сонгогчдын ирцийг тоон болон хувьчилсан үзүүлэлтээр гаргахаас гадна нас, хүйс зэрэг үзүүлэлтээр шинжилж, харьцуулах нь танин мэдэхүйн болон шинжлэх ухааны судалгааны чухал ач холбогдолтой. Өөрөөр хэлбэл энэ нь сонгогчдын ирцтэй холбоотой үндсэн асуудлууд, нөлөөлөгч хүчин зүйлс, бэрхшээл зэргийг илрүүлэх замаар ирцийг тогтвортой байлгах, эсвэл нэмэгдүүлэх арга замыг тодорхойлоход чухал нөлөөтэй.

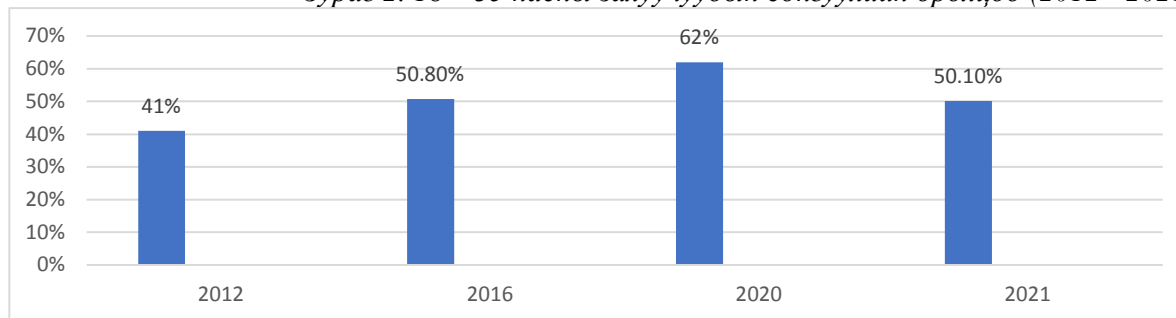
- **Нас.** Сонгогчдын насны тухай мэдээллийг ил тод нарийвчлалтай болгох шаардлага үүсдэг тул Монгол Улс 2016, 2020 онуудад сонгогчдын ирцийг 18-25 нас, 26-35 нас, 36-45 нас, 46-55 нас, 55-аас дээш нас гэсэн 5 бүлэгт хувааж байсан. Харин 2021 оны Ерөнхийлөгчийн сонгуулиар сонгогчдын ирцийн мэдээллийг нийт 12 бүлгээр задлан харуулдаг болсон. (<https://turnout.gec.gov.mn/>) Сонгогчдын нас ахих тусам сонгуулийн ирц өндөр болдог гэж үздэг ба 2021 оны сонгуулийн үр дүнг харахад 20 ба түүнээс дээш насны сонгогчдын нас ахих тусам ирц нь нэмэгдэж байна. Харин 18-19 настай сонгогчдын ирц бусад залуу сонгогчдын ирцээс илүү байна. (Хүснэгт 1)
- **Хүйс.** Сонгогчдын ирц дэх жендэрийн ялгааны тухай асуудлыг судлаачид олон талаас нь судлан эмэгтэйчүүдийн оролцоо эрэгтэйчүүдээс илүү байдаг талаар хэд хэдэн судалгааны үр дүн гарсан байдаг (CAWP 2015; Abdurashid 2016). Монголд ч дээрхтэй ойролцоо үр дүн гарч байгаа нь сүүлийн үеийн сонгуулиудаас харагдаж байна. Жишээ нь: 2016 оны сонгуульд эрэгтэйчүүдийн 70,6%, эмэгтэйчүүдийн 76,6% оролцсон бол 2021 онд эрэгтэйчүүд 55,6%, эмэгтэйчүүд 62,83% оролцжээ. Энэ нь 2012 оны УИХ-ын сонгогчдын ирцээр нотлогддог. Насны бүлэг ахих тусам эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдээс 17 хувиар илүү оролцож байсан.

Залуу сонгогчдын ирц

2021 оны байдлаар Монгол Улсад сонгуулийн насны 2041985 иргэн бүртгэлтэй байгаа бөгөөд түүний 44% - ийг 18-34 насны залуучууд эзэлж байна.(1212.mn) Энэ нь залуучуудын үүрэг, байр суурь сонгуульд хэр ач холбогдолтойг харуулж байгаа хэрэг юм.

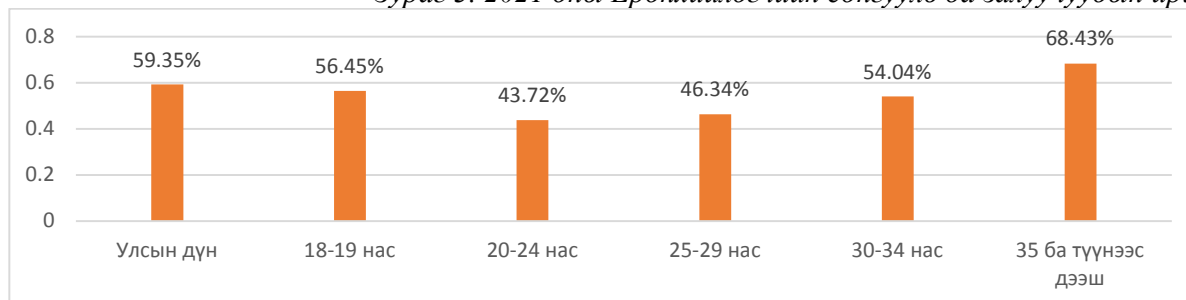
Гэтэл сонгуулийн насны иргэдээс хамгийн их хувь эзэлдэг залуучуудын ирц хангалтгүй байгааг дараах судалгаанаас харж болно. (Зураг 3)

Зураг 2. 18 – 35 насны залуучуудын сонгуулийн оролцоо (2012 - 2021)

Дэлхийн бусад улс орнуудын хувьд ч залуу сонгогчдын оролцоо санаа зовоосон асуудал байсаар иржээ. Жишээ нь: АНУ гэхэд 1972 оноос хойш 18 настай иргэн санал өгч эхэлсэн бөгөөд 18-35 насны залуучуудын сонгуулийн ирц 1996 онд 39,6% болж хамгийн бага түвшинд хүрсэн бол 1972, 2020 онд 55% болж хамгийн өндөр түвшинд хүрчээ. Их Британи 2001 онд 42,7%, 2005 онд 42,5% байсан бол 2009 оноос бага зэргээр нэмэгдэж байна. Румын, Польш зэрэг посткоммунист орнуудын хувьд ч залуучуудын ирц 50% орчим л байна.

Зураг 3. 2021 оны Ерөнхийлөгчийн сонгууль ба залуучуудын ирц

2021 оны Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн залуу сонгогчдын ирц (18-34 нас) – тэй холбоотой зарим дүгнэлтүүд:

- 18-34 насны сонгогчдын ирц 50,13% байна. Энэ нь 35 ба түүнээс дээш насны сонгогчдын ирцээс 8,3% - иар бага байна. Мөн энэхүү сонгуулийн хамгийн өндөр ирц болох 65-69 насны сонгогчдын ирц (76.99%) – ээс 26,86% - иар бага үзүүлэлт болж байна.
- Залуу сонгогчдын ирцийг насны ангилал тус бүрээр нь авч үзвэл улсын дундаж (59,35%) – аас 5,31% - 15,63% - иар бага байна.
- Залуучуудын насны ангилалаас 18-19 насны сонгогчдын ирц 56,45% бөгөөд энэ нь улсын дундаж (59,35%) – аас 2,9% доогуур үзүүлэлт юм.
- Улсын дундаж (59,35%) - аас дээгүүр үзүүлэлт Улаанбаатар (18-19 нас), Хэнтий (30-34 нас), Сүхбаатар (30-34 нас), Орхон (18-19 нас), Дорноговь (18-19 нас) гэсэн 5 аймагт байна.
- Булган аймгийн 20-24 насны сонгогчдын ирц 29,52%, Сэлэнгэ аймгийн 20-24 насны сонгогчдын ирц 30,25% байгаа нь хамгийн бага үзүүлэлт болсон бол Улаанбаатар хотын 18-19 насны сонгогчдын ирц 63,63%, Орхон аймгийн 18-19 насны сонгогчдын ирц 61,93% байгаа нь хамгийн өндөр үзүүлэлт байна.

Залуу сонгогчдын ирцэд нөлөөлөгч хүчин зүйлс

Сонгогчид сонгуулийн өдөр саналаа өгөх шийдвэр гарган оролцоход олон хүчин зүйлс нөлөөлдөг бөгөөд энэ нь нарийн төвөгтэй асуудал учир судлаачид олон талаас нь удаан хугацааны туршид судалсаар ирсэн байдаг (Blais and Dobrzynska 1998; Geys 2006; Abdurashid 2016). Залуу сонгогчдын ирцэд нөлөөлөгч хүчин зүйлийг гаргахдаа сонгогчдын ирцэд нөлөөлдөг ерөнхий хүчин зүйлст тулгуурлан залуучуудын жишээ баримтаар баяжуулан гаргахыг зорьлоо. (International IDEA 2006)

Нийгэм, эдийн засгийн хүчин зүйлс

Хүн амын тоо. Цөөн хүн амтай орнуудад санал тус бүрийн нөлөө илүү их байдаг тул сонгуульд олон хүн саналаа өгөхөөр ирдэг гэж үздэг. 2021 оны сонгуульд 100 мянгаас дээш хүн амтай 7-н аймгийн 6 нь залуучуудын дундаж (50,13%) – аас бага үзүүлэлттэй байна. (Хүснэгт 1)

Хүн амын тогтвортой байдал. Нэг газарт удаан хугацаагаар оршин суудаг хүмүүс ихэвчлэн орон нутгийн асуудал, нэр дэвшигчдийн талаар илүү сайн мэдлэгтэй байдаг бөгөөд тэдний өдөр тутмын амьдралд нөлөөлөх улс төрийн шийдвэрт илүү их санаа зовдог. Тиймээс тэд сонгуульд санал өгөх магадлал өндөр байдаг. Нөгөө талаар нэг газраас нөгөөд ойр ойрхон нүүдэллэх нь хүмүүсийн улс төрийн үйл явцад оролцох хүслийг бууруулж болзошгүй юм. 2021 оны сонгуулиар 20-24 насны сонгогчдын ирц хамгийн бага 43,72% байсан ба 15 аймагт тэдний ирц 40% - иас доош байна. (Хүснэгт 1) Монголд байгаа 148,4 мянган оюутны ихэнх нь дээрх насныхан байгаа, хөдөө орон нутагт ажлын байр хомс, төв суурин газар түр хугацаагаар амьдрах, ажиллах сонирхол зэрэг нь тэдгээр насныхан нэг газраа тогтвортой байх боломжийг бууруулж энэ нь саналаа өгөхөд сөргөөр нөлөөлж байж болно.

Эдийн засгийн хөгжил. Өндөр хөгжилтэй орнуудад хүмүүс илүү их мэдээлэлтэй, улс төрийн үйл явцад оролцдог гэсэн нийтлэг ойлголт байдаг бол эдийн засгийн бэрхшээл нь сонгогчдын хайхрамжгүй байдлыг үүсгэж, хүмүүсийг улс төрөөс холдоход хүргэж, үндсэн хэрэгцээгээ хангахад анхаарлаа төвлөрүүлдэг тул эдийн засгийн бэрхшээл нь улс төрийн оролцоонд сөргөөр нөлөөлдөг гэж үздэг. Нэг хүнд ногдох ДНБ – ний хэмжээгээр улсын дундаж (11680 төг) – тай ижил буюу илүү байгаа 4-н аймгийн залуу сонгогчдын ирцийг авч үзэхэд улсын дундаж (50,13%) – аас дээгүүр үзүүлэлттэй нь Улаанбаатар хотын залуу сонгогчид байна. 2020 оны өрсөлдөх чадварын үнэлгээгээр эхний 3-т орж байгаа аймгуудаас Дорноговь аймгийн залуучуудын ирц дундажаас илүү, Орхон, Дархан-Уул аймгийн залуучуудын ирц 0,68% - 7,88% бага байна. Энэ нь эдийн засгийн чадавх, сонгогчдын ирцийн хамаарлыг илүү нарийвчилан судлах ёстойг харуулж байна. (Хүснэгт 1)

Хүснэгт 1. Сонгогчдын ирц ба нийгэм эдийн засгийн зарим үзүүлэлт

№	Аймгууд	2021 оны Ерөнхийлөгчийн сонгууль						Хүн ам	1 хүнд ногдох ДНБ 2019	Өрсөлдөх чадвар 2020
		Нийт ирц	18-19 нас	20-24 нас	25-29 нас	30-34 нас	18-34 нас			
1	Архангай	55.80 %	41.41 %	31.62 %	39.95 %	53.02 %	41,50 %	95067	5875	XVI I
2	Баян-Өлгий	58.69 %	50.91 %	45.89 %	45.97 %	56.19 %	49,74 %	105853	3946	XIII

3	Баянхонгор	55.91 %	49.47 %	36.52 %	43.98 %	52.87 %	45,71 %	89329	5636	XIX
4	Булган	56.14 %	43.06 %	29.52 %	35.93 %	45.73 %	38,56 %	61516	5867	XXI
5	Говь-Алтай	57.77 %	50.35 %	34.93 %	40.32 %	55.14 %	45,19 %	88974	5882	XX
6	Говьсүмбэр	61.14 %	55.60 %	42.33 %	48.91 %	58.51 %	51,33 %	18008	6463	V
7	Дархан-Уул	55.95 %	55.69 %	37.47 %	38.61 %	49.25 %	42,25 %	103580	5499	III
8	Дорноговь	60.97 %	60.53 %	46.18 %	49.61 %	57.01 %	53,33 %	71233	5840	II
9	Дорнод	55.69 %	57.56 %	35.03 %	41.12 %	49.24 %	45,73 %	83473	11446	VIII
10	Дундговь	53.29 %	47.15 %	33.18 %	39.58 %	46.94 %	41,71 %	47274	8199	XVI
11	Завхан	61.10 %	55.58 %	38.73 %	44.25 %	56.39 %	48,73 %	73231	5785	XVI II
12	Өвөрхангай	55.80 %	48.66 %	34.43 %	39.72 %	52.20 %	43,75 %	116785	5286	VII
13	Өмнөговь	52.66 %	52.40 %	38.15 %	40.05 %	45.76 %	44,09 %	71248	11870	IV
14	Орхон	58.93 %	61.93 %	39.44 %	44.14 %	52.29 %	49,45 %	105361	20316	I
15	Сүхбаатар	64.75 %	59.20 %	42.91 %	50.13 %	60.65 %	53,22 %	64307	8574	X
16	Сэлэнгэ	51.17 %	47.45 %	30.25 %	33.79 %	43.47 %	38,74 %	108370	7398	IX
17	Төв	54.50 %	48.34 %	33.20 %	36.72 %	47.05 %	41,32 %	93332	7241	XV
18	Увс	58.75 %	51.09 %	39.43 %	43.99 %	58.48 %	48,24 %	84294	5019	VI
19	Ховд	60.65 %	55.68 %	42.86 %	44.92 %	57.75 %	50,30 %	88974	4461	XI
20	Хөвсгөл	55.89 %	48.89 %	35.98 %	41.14 %	50.12 %	44,03 %	136058	5348	XIV
21	Хэнтий	63.75 %	58.44 %	42.33 %	47.15 %	59.45 %	51,84 %	78507	6491	XII
22	Улаанбаатар	61.75 %	63.63 %	54.08 %	51.68 %	55.72 %	56,27 %	1499140	16960	
	Нийт	59.35 %	56.45 %	43.72 %	46.32 %	54.04 %	50,13 %	3357542	11680	

Улс төрийн хүчин зүйлс

Улс төрийн бодлого, зорилт. Сонгуульд оролцож байгаа нам эвсэл, нэр дэвшигчид сонгогчдын тодорхой хэсгийн дэмжлэгийг авахаар, тэдэнд ашигтай, сонгуульд оролцох сэдэл төрүүлсэн бодлого зорилтыг дэвшүүлэх нь сонгогчдын оролцоонд нөлөөлдөг гэж үздэг.

Улс төрийн институцид итгэх итгэл. Ерөнхийлөгч, УИХ, ИТХ зэрэг иргэд өөрсдөө сонгодог улс төрийн институциас гадна бусад төрийн байгууллагад итгэх итгэл сул байх нь

сонгогчдын ирцэд сөргөөр нөлөөлдөг. Тухайлбал: 2016 онд КАС, УА “Залуучуудын улс төрийн оролцоо /18-35 нас/” судалгааны тайланд сонгуульд санал өгч байгаагүй залуучуудын 17,9% нь насанд хүрээгүй байсан бол үлдсэн 80% гаруй нь итгэл хүлээсэн нам, улс төрч байхгүй, улс төрд итгэдэггүй, улс төр сонирхдоггүй учир оролцдоггүй гэж ихэнх нь хариулсан байна. 2020 онд БНОУХ, IRIM “Залуучуудын санал бодлын судалгаа” -д “Аливаа улсын хувьд ардчиллыг бий болгоход сонгууль чөлөөтэй, шударга явагдаж бодит сонголтыг өгөх нь чухал” гэдгийг залуучуудын 98% нь зөв гэж үзсэн ч улс төрийн намуудад 60% сөрөг, УИХ-д 56% сөрөг, ИНБ -д 64% эерэг үнэлгээ өгсөн байна.

Сонголт хийх боломж. Сонгуульд өрсөлдөх нам эвсэл, нэр дэвшигчдийн тоо болон сонголт хийх боломж өргөн байх нь сонгогчдын ирцэд эерэгээр, бага байх нь сөргөөр нөлөөлдөг байна.

Тогтолцооны хүчин зүйлс

Сонгуулийн тогтолцоо. Сонгуулийн пропорциональ тогтолцоог ашигладаг сонгуульд сонгогчдын ирц мажоритар системийг ашигладаг сонгуулиудаас илүү өндөр байдаг.

Албадан санал хураалт. Мэдээжийн хэрэг сонгогчид хуулийн дагуу санал өгөх үүрэг хүлээсэн тохиолдолд ирц эрс нэмэгддэг.

Зэрэгцээ сонгууль. Нэг өдөр хэд хэдэн сонгууль болоход сонгогчдын ирц ихэвчлэн өндөр байдаг.

Санал хураалтын зохион байгуулалт. Санал хураалтын янз бүрийн зохион байгуулалтын загвар нь сонгогчдын ирцэд нөлөөлж болно. Үүнд санал өгөх өдөр, амралтын эсвэл ажлын өдрүүдэд явагдах сонгууль, санал өгөх технологийн боломж, санал авах байрны байршил, урьдчилсан санал хураалт, шуудангаар болон цахимаар санал өгөх, итгэмжлэгдсэн төлөөлөгчөөр санал өгөх зэрэг олон асуудлууд нөлөөлж болно. 2021 оны сонгуулийн хувьд улс нэг тойрог гэсэн зарчмаар явагдсан хэдий ч Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн тухай хуулийн 24-р зүйлд зааснаар өөрийн үндсэн харьяаллаас өөр газар сонгууль өгөхөөр бол шилжилт хийх тухай заасан нь олон залуу сонгогчдыг сонгууль өгөх боломжгүй болгоход нөлөөлсөн байж болно.

Хувь хүний хүчин зүйл

Нас. Нас бол сонгогчдын ирцэд нөлөөлөх хамгийн чухал хүчин зүйлүүдийн нэг юм. Монголын залуу сонгогчдын ирц тухайн жилийн сонгуулийнхаа дундажаас 2012 онд 26,2%, 2016 онд 22,8%, 2020 онд 9,6%, 2021 онд 8,2% доогуур байсан нь нас ахих тусам сонгогчдын оролцоо нэмэгддэг олон улсын зүй тогтолтой ижил үр дүнг харуулж байна.

Боловсрол. Боловсролын түвшин өндөр байх нь ерөнхийдөө сонгогчдын ирц өндөр байгаатай холбоотой байж ч зарим судалгаагаар энэхүү үр дүн өөр байх тохиолдлууд байна (International IDEA 2006).

Улс төрийн боловсрол. Улс төрийг сонирхох нь сонгуулийн ирцэд нөлөөлөх чухал хүчин зүйл байж болно. Сургууль болон залуучуудын дунд иргэний боловсролыг олгохдоо улс төрийн үйл явцыг сонирхох сонирхлыг хөхиүлэн дэмжиж, нийгэм, улс төрийн хэлэлцүүлэг, мэтгэлцээн, сургалт, семинар зохион байгуулах зэргээр улс төрийн боловсролыг нэмэгдүүлэх боломжтой.

Иргэний үүрэг. Иргэний үүргийн тухай ойлголт нь сонгуульд санал өгөх хандлагад нөлөөлдөг хамгийн чухал хүчин зүйлүүдийн нэг юм. Олон хүмүүс улс төрийн шийдвэр гаргахад хувь нэмэр оруулах нь тэдний үүрэг гэж ойлгодог. Тухайлбал энэ нь анх

сонгуулийн насанд хүрч буй залуучуудад илүү ажиглагддаг. Жишээ нь: 2021 оны сонгуулиар 18-19 насны сонгогчдын ирц 20-24 насны сонгогчдоос 12,73%, 25-29 насны сонгогчдоос 10,13%, 30-34 насны сонгогчдоос 2,41% - иар тус тус их байна.

Дүгнэлт

Л.Даймонд “Сонгогчдын оролцоо бага байгаа нь ардчиллын дархлаа сул байгаагийн шинж” гэсэн нь сонгууль ардчилал, түүний хөгжилд хэр ач холбогдолтойг нотолж буй хэрэг юм гэсэн байдаг.

2021 оны Ерөнхийлөгчийн сонгуульд оролцсон 18-35 насны залуучуудын ирц 2016 оныхоос ялимгүй буюу 0,7% - иар буурсан бол 2020 оны (18-25 нас) ирцээс 11,1%-иар доогуур байгаа нь нэг талаас цар тахлын шууд нөлөө, нөгөө талаас улс төрийн, нийгмийн, эдийн засгийн, тогтолцооны, хувь хүний гэсэн үндсэн хүчин зүйлүүд нөлөөлсөн байна. Сонгогчдын ирцэд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг судлах нь нарийн төвөгтэй, цаг хугацаа шаардсан, тухайн улсын нийгэм улс төрийн тогтолцоо, нийгмийн байдал зэрэг олон зүйлтэй хамааралтай учир цаашид нарийвчилан судлах шаардлагатай.

Монголын сонгуулийн насны иргэдийн 44% - ийг эзэлдэг 18-35 насны залуучуудын сонгуулийн оролцоо хангалтгүй буюу хоёр хүний нэг нь л сонгуульд оролцож байгаа нь энэхүү асуудалд анхаарах хэрэгтэй болсны дохио юм.

Залуу сонгогчдын ирцийг нэмэгдүүлэхийн тулд дараах арга замыг ашиглах хэрэгтэй.

Үүнд:

- Эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох. Сонгуулийн хууль тогтоомжид урьдчилан санал өгөх, шуудангаар санал өгөх гэх мэт хэлбэрүүдийг нэмэх, боловсронгуй болгох, Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн үед шилжилт хөдөлгөөн хийхгүйгээр байгаа газраа саналаа өгөх боломжийг сонгогчдод олгох гэх мэт.
- Мэдээллээр хангах. Сонгогчид тэр дундаа залуучуудад зориулсан сонгуулийн ач холбогдол, сонголт хийхийн давуу тал, үр өгөөж, сонгууль өгөх заавар, зөвлөмж зэргийг мэдээллийн төрөл бүрийн сувгийг ашиглан түгээдэг байх
- Залуучуудад улс төрийн боловсрол /иргэний боловсрол/ олгох тогтолцоог бий болгох, боловсронгуй болгох.

Abstract:

In the words of L. Diamond, "Low participation of voters means weak immunity for democracy," underscoring the crucial role of elections in fostering democratic development. This paper explores the dynamics of voter turnout in Mongolia, focusing on the example of the youth demographic.

The 2021 presidential election witnessed a marginal decrease of 0.7% in turnout among 18-35-year-olds compared to the 2016 election, and a more substantial drop of 11.1% from the 2020 turnout (ages 18-25). This decline can be attributed, in part, to the direct social impact of the pandemic, while various other factors, including political, social, economic, systemic, and individual influences, have played a role in shaping voter participation.

Investigating the intricacies of the factors affecting voter turnout requires specialised efforts due to the time-consuming and meticulous nature of the process. Such endeavours involve a comprehensive examination of the country's socio-political system and the prevailing social conditions. Notably, the turnout of young people aged 18-35, who make up 44% of Mongolia's voting-age population, is disheartening. The fact that only half of this demographic engages in the electoral process signals a significant issue that demands attention and resolution. Addressing this challenge is imperative for strengthening the democratic fabric of Mongolia.

Keywords: voter turnout, democracy, youth demographic, election participation, Mongolian politics, socio-economic influences

Ашигласан ном, материал

1. N. Derksen, F. M. Falconi, S. Jayme, C. Worsech. 2018. Increasing Youth Voter Turnout.
2. A. Solijionov. 2016. Voter turnout trends around the world. International IDEA.
3. F. M. Robertson. 2009. A Study of Youth Political Participation in Poland and Romania.
4. Youth Voter Participation. 1999. International IDEA.
5. Mason, David S. 2003/04. “Fairness Matters: Equity and the Transition to Democracy.” World Policy Journal 20 (4): 48–56
6. Kobach, Kris. 2001. “Lessons Learned in the Participation Game.” In Direct Democracy: The Eastern and Central European Experience, ed. Andreas Auer and Michael Butzer. Burlington, VT: Ashgate Publishing, 292–309.
7. Krastev, Ivan. 2002. “The Balkans: Democracy without Choices.” Journal of Democracy 13 (3): 39–53
8. БНУУХ, ИРИМ. 2020. Залуучуудын санал бодлын судалгаа.
9. КАС, УА. 2016. Залуучуудын улс төрийн оролцоо /18-35 нас/.
10. <https://turnout.gec.gov.mn/>
11. www.1212.mn